

Till minnet av Gustav Möller

Den 15 augusti 1970 avled Gustav Möller. Under hans långa tid som socialminister grundlades den svenska välfärdspolitiken. Möller var också under lång tid partisekretärare, chef för Tidens förlag och redaktör för tidskriften Tiden. Vi återger här de anföranden, som Tage Erlander och Olof Palme höll vid Möllers begravning.

Tage Erlander:

Gustav Möller var Social-Sveriges skapare. Starkt kände han gemenskapen med de fattiga, de arbetslösa och gamla, de ensamma mödrarna, de utestängda människorna. Hans egna bittra erfarenheter från barndomsårens Malmö blev bestämmande för hans bild av klassamhället.

Han vägrade att acceptera detta samhälle. Han ville ta upp kampen mot dess orättvisor, dess otrygghet och dess omänsklighet. Han gjorde detta utifrån en socialistisk, närmast marxistisk samhällsuppfattning. Ett allvarligt politiskt arbete måste enligt hans mening grundas på en enhetlig samhällsyn. Han ville ersätta klassamhällets värderingar med solidaritetens och jämlikhetens.

Denna socialistiska grundåskådning gjorde icke Gustav Möller till en doktrinär. Redan tidigt gjorde han sig förtrogen med att partiet skulle komma att gå de partiella reformernas väg. Han betraktade det till och med som uteslutet att socialismen kunde erövras med andra medel än demokratins.

Han ville vara obunden inför framtiden. Vilka möjligheter och vilka restriktioner som framtiden skulle medföra, lönade det sig inte att spekulera över. En sak var enligt Möller viss. Även den omsorgsfullaste planläggning

skulle komma att kullkastas av att det oförutsebara så ofta händer.

Hans samhällsyn var modern: den var byggd på handfasta iakttagelser av samhället och ett lika handfast ogillande av vad han iakttog. Han erkände inte de gränser som de bestående förhållandena satte för handlandet. Även mycket långtgående reformer kunde genomföras om man lyckades engagera människorna för reformarbetet. Skedde så, kunde man på demokratisk väg skapa en verklig socialism, grundad på solidaritet och jämlikhet. Demokratien var för Gustav Möller av helt avgörande betydelse. Inte ens under de mörka krigsåren, då onskans och oförnuftets krafter tycktes vara i färd med att krossa människan, släppte Gustav Möller sin tro på frihetens och demokratins seger. Med det starka engagemanget för de nordiska broderfolken var den nazistiska ockupationen av Norge och Danmark nästan outhärdlig för honom. Han var angelägen om att den svenska medkänslan med de nordiska folken skulle ta sig uttryck i konkret handling.

Samhällsynen omsattes i praktisk politik. I en artikel i Tiden 1921 skrev han:

”Den kampställning i vilken arbetarrörelsen står till de ekonomiskt och so-

cialt härskande klasserna leder till att arbetarrörelsen själv måste betrakta sig som en armé på ständig krigsfot. Arbetarrörelsens hela kraft utgår från en enda källa: *organisationen.*”

Ömsinetheten om de enskilda människorna ledde honom till att kräva organisationer i stånd att effektivt värna och styrka människorna. Solidaritet och disciplin var lösenorden för organisationsarbetet. Som partisekreterare under den viktiga uppbyggnadstiden gjorde han en insats som han ibland betecknade som sin mest betydelsefulla. Lycades man förmå människorna att genom organisationerna hävda sina krav, lades grunden för samhällsomdaningen. I dessa förberedelser ansåg Möller agitationen vara av avgörande betydelse. Genom den fick människorna den kunskap och den känsla av samhörighet som var nödvändig.

Hans talekonst var en del av hans personlighet. Som polemiker var han oöverträffad. Den sak han kämpade för engagerade honom helt. Detta kände åhörarna. Därav genomslagskraften. Formen var understundom lysande men underställdes alltid innehållet. Han insamlade väldiga mängder fakta, som han sedan omformade och gjorde begripliga för åhörarna. Han var rädd för ett yvigt bildspråk. Ett sådant hade kanske annars legat nära till hands för en person med så stora litterära intressen som Gustav Möller. Men han fruktade att ett sådant språk kunde undanskymma samhällsanalysens allvar. Och samhällsanalys var för Möller en fråga om enskilda människors levnadsvillkor. Grunden för det politiska arbetet var människan, hennes behov, bekymmer, drömmar och förhoppningar. De personliga livsödena fånglade Gustav Möller, såväl i verkligheten som i litteraturen och teatern. Han hade en

stor beläsenhet och ett säkert litterärt omdöme och kunde härigenom göra värdefulla insatser i ledningen för Bokförlaget Tiden, som tillkom på hans initiativ. Tidigare än de flesta insåg han Dan Andersons storhet.

Som politiker var han hårdför. Han var ingen vän av kompromisser. Han var också relativt okänslig för kritik. Därigenom var han väl rustad för sin uppgift: att vara de förtrycktas ombud i en hård strid. Hårdförheten var således en fråga om moral — den var betingad av gemenskapen och svaret inför sina uppdragsgivare. Det var samma känsla av ansvar som oavlätligen drev honom framåt i sin största uppgift: att avskaffa fattigdomen i alla dess former. Att göra detta fordrade inte bara begåvning, kunskap, uppfinningsrikedom och uthållighet.

Framför allt fordrades en stark vilja. Det gällde det svåraste i politiken: att förkorta avståndet mellan vision och en svärbemästrad verklighet. Det gällde områden; där man tidigare knappast alls bedrivit någon offentlig verksamhet och ännu mindre någon med de syften som Möller ville ge den. Det gällde att *snabbt bygga upp mycket* från grunden: avskaffa arbetslösheten, trygga ålderdomen, bygga bra bostäder, ge barnen trygghet i hemmen, ordna yrkesutbildning, skapa tillräckliga vårdmöjligheter, garantera levnadsnivån under sjukdom, ge människorna rätt till en riklig fritid. Hundratusentals människor kommer främst att minnas honom som den som gav oss en folkpension värd namnet. Självt betecknade han ofta sin semesterlag som ett av sina stora glädjeämnen.

Kanske att hans grundläggande idéer kom till sin rätt framför allt i hans kamp för att förvandla arbetslöshetspolitiken från en hjälpverksamhet för de

ur produktionen utstötta till en väsentlig del av samhällets ekonomiska politik. Alla hans medarbetare kan vittna om med vilken intensitet han bekämpade alla förödmjukande behovsprövningar. De annars arbetslösa skulle känna, att de utförde ett viktigt och betydelsefullt arbete. Tusentals vatten- och avloppsledningar, samlingslokaler, hamnar, koncentrerade framför allt till 1930-talets avfolkningsbygder Bohuslän, Blekinge och Västernorrland är bestående monument över Gustav Möllers kamp för en modern arbetsmarknadspolitik.

Det var känslan av gemenskap med de fattiga som var hans ursprungliga politiska drivkraft. Men ett viktigt och komplicerat drag hos Gustav Möller var att han trots sin starka samhörighetskänsla med arbetarklassen ville vidga gemenskapskänslan till att omfatta alla människor. Han såg i bristen på solidaritet en av klassamhällets orsaker och det var inte nog att samhällsklasserna var solidariska inom sig. Ville man vidga solidariteten att omfatta hela samhället, måste man avlägsna de väldiga ekonomiska klyftorna.

Socialpolitiken fick en prägel av mångsidig solidaritet: ingen föll utanför, vare sig fattig eller rik, och alla fick betala. Solidariteten med de ut-satta kunde samtidigt bringas att omfatta alla. Därigenom sprängdes något av det hårda klassamhället. Och därmed förvandlades också samhället.

Gustav Möllers socialpolitik är i dag fortfarande av vital betydelse för människornas trygghet. Den är ännu stommen i Social-Sverige. Den ger ett stort mått av jämlikhet i trygghet.

Solidaritet och delaktighet var de viktigaste sociala värdena för Gustav Möller. De ledde sitt ursprung ur klassamhällets orättvisor men också ur vi-

sionen av ett samhälle i jämlikhet. Ty i det klasslösa samhället, utan stora sociala och politiska spänningar, lever vi *alla* bättre. I den visionen låg Gustav Möllers politiska gärning grundad.

Det var för mig en nästan otrolig upplevelse att under många år vara Gustav Möllers närmaste medarbetare. Hans uppslagsrikiedom, hans konstruktiva fantasi, hans omätliga behov av material för att belysa samhällsutvecklingen kunde ibland göra arbetet pressande, men samtidigt gav hans personlighet innehåll, liv och spänning åt arbetet. Det är en av mitt livs stora tillgångar att ha fått på nära håll följa hur Social-Sverige växte fram under Gustav Möllers ledning.

Olof Palme:

Mitt öde blev stridsmannens. Så skrev Gustav Möller när han såg tillbaka på sitt liv. Det räckte inte att tränga in i socialismens idévärld, att ansluta sig till arbetarrörelsens aktuella reformkrav. Man måste ge sig rakt in i den politiska kampen, ut bland människorna för att blottlägga verkligheten och upplysa om idéerna, in i det hårda mödosamma vardagsarbetet.

Gustav Möller blev stridsman därför att han tillhörde en kämpande rörelse. Organisationen blev aldrig ett skal för rörelsens verksamhet, en apparat för att marknadsföra politiken. Organisationen blev en del av ideologin, ett uttryck för samhörigheten, ett resultat av de svagas insikt om att de kunde hävda sin rätt endast genom organiserad samverkan.

Ingen känner bättre vad styrka betyder än den som är svag. Gustav Möller visste att de fattigas förkovran inte kunde nås genom de bättre ställdas omtanke. Det gällde att själv skapa en

framtid. Organisationen som instrument för att förändra samhället var alltid verksam, på arbetsplatserna, i politiken, överallt. Den blev en demokratisk folkrörelse i arbete.

Fast förankrad i den väldiga folkrörelse som han varit med om att bygga upp gav sig Gustav Möller i kast med att förändra samhället, att bygga Social-Sverige. Få inom svensk politik har blivit så obarmhärtigt kritiserade, stundom smäddad av sina motståndare. Men få har heller i kraften av sin personlighet och sin gärning mött så mycket av tillgivenhet och äkta känsla.

Gustav Möllers vilja till förändring sträckte sig långt ut över det till synes möjligas gränser. Den 1 maj 1942 under mörka krigsår sa han följande:

”Huru underligt är det icke att vi människor, om det gäller att förgöra varandra och varandras i fredligt arbete skapade värden tycks kunna uppbjuda aldrig förut skådade krafter under det vi, om det gäller att hjälpa varandra till att skapa ljusa levnadsvillkor för alla, aldrig synes kunna samla oss till några nämnvärda kraftinsatser? En dag skall det väl ändå till sist gå upp för människorna att de kunna använda sina samlade resurser till samhälleligt uppbyggnadsarbete, som skall avskaffa fattigdom och nöd, avskaffa åtminstone den vantrivsel som beror på materiella brister. Den dagen mot vilken arbetarrörelsen måste med aldrig svikande energi sträva, den da-

gen har socialdemokratin vunnit sin seger.”

Uttalandet präglar en framtidstro i mörk tid som Gustav Möller alltid återvände till. Vi kan alltid nå längre än vad som i dagens perspektiv ter sig möjligt. Vi måste alltid hålla drömmen om framtidssamhället levande. Men vi får aldrig låta drömmarna dra bort uppmärksamheten från den förbättring av människors villkor som är möjlig att nå här och nu.

Gustav Möller uttryckte den reformistiska ideologi som arbetarrörelsen gjort till sin. Han uttryckte den fasta anknytningen till verkligheten men också förmågan att aldrig låta dagens verklighet tynga framtidstron, fjättra idéernas strävan mot det ouppnådda men aldrig ouppnåeliga.

Vi har samlats för att rikta ett tack och en hyllning från den rörelse som Gustav Möller tjänat så väl. Han var en av arbetarrörelsens stora föregångsmän. Hans gärning lever i dagens Sverige.

Låt oss forma vårt tack som ett löfte: vi ska fortsätta och fullfölja Gustav Möllers verk. Det här samhället är inte färdigt. Än lever orättfärdigheten och ännu outnyttjade möjligheter mitt ibland oss. Vi måste ständigt vidare framåt. Drivkraften förblir alltjämt den demokratiska socialismens idéer. Den organiserade arbetarrörelsens styrka, de många människornas förmåga till solidaritet och gemenskap.